Teksten er utformet som et kurs, utarbeidet ved Dalane distriktpsikiatriske senter i Stavanger, og er brukt som støtte ved siden av annen behandling, som medikamenter og individualterapi. Kurset er drevet som smågruppeundervisning, lederne er ansatte med pedagogikk eller ergoterapi som bakgrunn. Forfatterne er norske, men de bruker likevel mange engelske begreper, bl.a. «mindfulness», og ukjente ordkonstruksjoner som f.eks. «mindfulness-ferdigheter». Dette er et klart minus, gitt den overføringsverdi dette kursopplegget kunne ha hatt.

Jeg tviler ikke på at kurset fungerer utmerket hjemme i Stavanger, men jeg tviler på om heftet formidler nok kunnskap til at andre fagmiljøer kan ha særlig nytte av å bruke det. Utgivelsen er intern i sin form, samtidig som bruk av fremmede begreper bidrar til at nye kursledere nok vil ha store utfordringer med å gjøre denne manualen til sin egen. Som selvhjelpsbok fungerer den ikke.

Dalane DPS har satt i gang et prisverdig undervisningsopplegg for sine pasienter. Andre poliklinikker kunne antakelig med fordel sette i gang med tilsvarende opplegg. Men jeg tror at poliklinikkene må finne sin egen form på et slikt undervisningsopplegg dersom det skal fungere godt. Derfor må jeg dessverre konkludere med at det er mye bortkastet energi som er lagt igjen mellom de stive permene.

Synnøve Brattlie

Synnøve Brattlies spesialistpraksis
Oslo

Vellykket bidrag til norsk medisinsk historie

Bore RR, red.

På liv og død

Helsestatistikk i 150 år. 266 s, tab, ill.

Oslo: Statistisk sentralbyrå, 2007. Pris NOK 300
ISBN 978-82-537-7293-6

På liv og død består av 16 artikler fordelt på sju temabokser og gir smakebiter om helsestatistikk og helsetilstand i Norge i perioden 1800–2005. Redaktøren håper at dette vil øke forståelsen for deler av norsk medisinsk

historie. Boken har et godt språk, oversiktlige tabeller og figurer og er rikt illustrert.

Først er det et temakapittel om opprettelse og utvikling av den offisielle helsesta-

tistikken. Det andre temakapitlet om dødelighet og dødsårsaker er tredelt. Den første artikkelen gir en oversikt over dødelighet under demografisk og epidemiologisk overgang og etterfølges av en artikkel om utviklingen når det gjelder voldsomme dødsfall. Den tredje artikkelen bidrar til ny kunnskap. Ved bruk av arkivmateriale som var lukket inntil 2005, viser Robert Lalla at hvert femte utenriksdødsfall i årene 1939–45 som tidligere har vært kodet som krigsdødsfall, ikke var relatert til krigen. Lalla antar at 7 000 døde, men arkivene inneholder kun informasjon om 6 200 personer. Frontkjempere og nordmenn som tjenestegjorde i marinen er trolig blant de underregistrerte.

I det tredje temakapitlet, om variasjon i dødelighet, er det først en oversiktsartikkel om sosial ulikhet i helse, deretter presenteres en ny analyse om dødelighet i by og land. Jens-Kristian Borgan konkluderer med at livet historisk sett var farligere i byene enn på landet, og at trangboddhet i byene ga høyere risiko for å dø av tuberkulose og andre infeksjonssykdommer. Det er imidlertid flere faktorer enn trangboddhet som var av betydning for utviklingen fra smitte til klinisk sykdom (lungefunn) og død. Knut Liestøl, Steinar Tretli, Aage Tverdal og Jan Mæhlen viser f.eks. i fjerde temakapittel om sykdom at det i Oslo var en tuberkulosedødelighet på linje med landsgjennomsnittet og at dødeligheten var lav i forhold til smitte og lungefunn. Dette går imot forestillingen om tuberkulose som spesielt dødelig i byene. Risikoen for å bli smittet av sykdommen var riktignok høyere blant borgere og arbeidere i Oslo enn blant bønder på Hedemarken (figur 5, s. 129), men ernærings- og sykdomshistorie – som varierer med sosial status – var også viktige faktorer for å forklare forskjeller i smitterisiko, klinisk sykdom og dødelighet. Dersom Jens-Kristian Borgan hadde kontrollert for sosioøkonomiske karakteristika, kan det hende at trangboddhet i byene hadde fremstått som mindre farlig og at dødelighetsforskjellene mellom by og land i stor grad kunne forklares med sosial ulikhet. I tillegg til artikkelen om tuberkulose finnes i fjerde temakapittel også et bidrag til psykiatrihistorien.

Femte temakapittel består av tre artikler. Den første av disse handler ikke om forebyggende helsearbeid, som overskriften lover, men er derimot en oversiktsartikkel om årsaker til variasjon i høyde blant rekrutter. De to andre inneholder intervjuer med henholdsvis Aina Schiøtz, medforfatter av tobindsverket *Det offentlige helsevesen i Norge 1603–2003*, og Kjell Bjartveit, tidligere leder for Statens skjermbildefotografering. Sjettemte temakapittel beskriver den historiske utviklingen innen behandling i primær- og spesialisthelsetjenesten og utviklingen av forskjellige typer sykehus. Det hele avsluttes med to kapitler

om det offentliges rolle innen tannhelse og helseutbygging.

Alt i alt er *På liv og død* vellykket. Den bidrar til økt forståelse for noen aspekter ved norsk helsehistorie. Artikkelen er imidlertid svært varierende i form og kvalitet – det er alt fra beskrivelser av tilgjengelige historiske helsedata via intervjuer og bidrag uten klar problemformulering til gode oversiktsartikler og ny forskning styrt av spørsmål i forskningsfronten. Det er uklart hvem man henvender seg til, men trolig appellerer *På liv og død* mer til generelt historieinteresserte enn til faghistorikere. Når det er sagt, kan den likevel egne seg for begynnerstudenter i historie, demografi, sykepleievitenskap eller medisin.

Svenn-Erik Mamelund

Divisjon for psykisk helse
Avdeling for helseovervåking og forebygging
Nasjonalt folkehelseinstitutt

Håndbok i livsstyrketrening

Stubhaug B.

Når livet røyner på

Livskriser og meistring. 95 s.

Oslo: Det norske samlaget, 2008. Pris NOK 249
ISBN 978-82-521-7082-5

Livskriser kan dreie seg om motgang, nederlag og tap. Det kan være hendelser som oppleves som katastrofale for den enkelte, men som likevel er en del av det livet byr på for mange. Det er i hovedsak de normale krisene og katastrofene mennesker har vært

rammet av til alle tider som omhandles i denne utgivelsen. Innspill til perspektiv og mestring er intensjonen. Ekstremt traumatisk stress og overveldende traumer omtales i sammenheng, men er ikke tema.

En av prisvinnerne på fjorårets Film Fra Sør-festival var en dokumentar om barnesoldaten som skapte seg et voksenliv i England. Interessen for musikk hadde berget ham. Noen mennesker overlever det umenneskelige og ulevelige.

Nettopp troen på vanlige menneskers muligheter også i krise og katastrofe preger denne teksten.

Bjarte Stubhaug er kjent for sitt forskningsarbeid om kronisk utmattelse, som tidligere leder av Norsk psykiatrisk forening og som kliniker og spaltist.

Her utmerker han seg med en lettfattelig fremstilling, vettuge refleksjoner, jordnær billedbruk og tilgjengelige strategier.

Lidelsen møtes med alvor og respekt. Samtidig er hans sentrale poeng den enkeltes mulighet for nettopp mestring når livet blir for vanskelig, når det verste skjer – det mulige i det umulige, uten bagatellisering eller lettvinne oppskrifter. Noen traumer er så omfattende og ødeleggende at tiden ikke vil lege alle sår. God psykiatrisk behandling kan avhjelpe noe. Egeninnsats for økt mestring kan lindre.

Når livet røyner på består av essayliknende kapitler og underkapitler, herunder livsvignetter, utdypende omtale av stress og ulike livskriser (da også av alvorlig/fatal art), allmenne krisereaksjoner og utmattelse samt mestringsmåter. Delen om livsstyrketrening er et vesentlig bidrag, likeså inkludering av krise og livssmerte i normaltilværelsen.

Synet på krisepsykiatriens rolle og nytte har endret seg i de senere år. Vi ser at i krise er behovene individuelle og ofte vanskelig å forutsi. De hardt prøvede kan vise seg å tåle enda mer, den som har fått til alt så langt kan knekke helt. Psykologisk intervensjon og behandling må gis på indikasjon med oppmerksomhet omkring bivirkninger og alternativer. Alle skal ikke gå i terapi.

Dette er en klok og nyttig utgivelse for fagfolk, og den er også egnet som selvhjelps litteratur. Den kan leses av alle som livsstyrketrening.

Nina Helene Alnes

Vinderen distriktpsikiatriske senter
Diakonhjemmet Sykehus

Den siste stadsfysikus ser tilbake

Larssen AV.

Den siste stadsfysikus

Minner og erfaringer. 311 s, ill.

Molde: HelPed, 2008. Pris NOK 395

ISBN 978-82-992815-4-6

Arne Victor Larssen (f. 1938) har et langt og variert yrkesliv bak seg som offentlig lege. Som mange distriktsleger i sin generasjon begynte han karrieren i et utkantområde, men i motsetning til de fleste gikk han

tidlig over i ledende samfunnsmedisinske stillinger, bl.a. som stadsfysikus i Oslo etter Fredrik Mellbye (1917–99). På denne måten ble han selv involvert i mange beslutningsprosesser som bestemte helsevesenets kurs og innhold, og han erfarte og gjennomlevde de dramatiske endringene

i helsevesenet fra slutten av 1960-årene og frem til vår tid på nært hold.

Første del omhandler perioden som distriktslege, deretter beskriver han sin tid i Helsedirektoratet under Karl Evang (1902–81) og Torbjørn Mork (1928–92). Fylkeslegetiden i Møre og Romsdal gis bred plass, mens den siste og mest omfattende del av selvbiografien er viet de turbulente årene som siste stadsfysikus i Oslo og senere som fylkeslege samme sted. Stadsfysikusembetet i Oslo ble omgjort til fylkeslegeembete i 1988. Larssen har også gjort tjeneste som assisterende helsedirektør.

Denne selvbiografien er ingen tradisjonell historie om en offentlig leges liv og karriere. Det dreier seg om en seriøs, analytisk og interessant redegjørelse om den sentrale helseforvaltnings samtidshistorie eller, om man vil, den sentrale styring av vårt offentlige helsevesen. Beretningen er skrevet av en kunnskapsrik og velutdannet samfunnsmedisiner med betydelig intellektuell kapasitet. Den er åpenhertig og beskriver forfatterens forhold til etaten, organisasjoner og personer på en svært direkte måte. Selvsagt er fremstillingen subjektiv, det gir forfatteren også klart uttrykk for. Imidlertid er han grundig i sin argumentasjon, og ikke minst er fremstillingen tydelig og veldokumentert. Ved siden av maktspill og maktforhold bak beslutningene i den sentrale styringen av helsevesenet er et gjennomgangstema at den samfunnsmedisinske kompetanse, som han definerer som en kombinasjon av medisin, økonomi og jus, ikke har fått tilstrekkelig politisk gjennomslag på de ulike nivåer. Dette har ifølge forfatteren bl.a. sammenheng med at slik kompetanse er blitt oppfattet som for sterk og avgrensende for politisk virksomhet.

Språket er direkte og greit. Det er preget av forfatterens lange fartstid i helsevesenet. Flere illustrasjoner bidrar til å kaste lys over forholdene som omtales.

Den siste stadsfysikus anbefales alle leger, øvrig helsepersonell, jurister og samfunnsvitere som arbeider innen administrasjon og forvaltning av helsetjenestene, samt studenter ved universiteter og høyskoler. Den bør også være interessant for politikere på sentralt, regionalt og lokalt plan samt for dem som har interesse for og nytte av å vite hvordan forvaltningen arbeider. Den har også et viktig profesjonshistorisk aspekt som gjør den ytterligere attraktiv for leger.

Hans Petter Schjøsby
Brumunddal

Historisk blikk på katastrofepsykiatrien

Sund A.

Historien om katastrofepsykiatrien som nytt fagområde i Norge

154 s, ill. Hønefoss: Forsvarets sanitet, 2008.

Pris NOK 350

ISBN 978-82-992409-6-3

I 1970–80 årene utviklet det seg en gren innen psykiatrien her i landet som ble kalt «katastrofepsykiatri». Internasjonalt kunne denne spores tilbake til krigsopplevelser under den annen verdenskrig. Arne Sund ble

tidlig engasjert i dette feltet og har nå på vel 150 sider gitt et bilde av utviklingen frem til 1984, da han gikk av som overlege ved Forsvarets sanitet (Kontoret for katastrofepsykiatri) og som professor i bistilling ved Universitetet i Oslo. Utgivelsen er rikelig illustrert med fotografier, også fra hans egen militærpsykiatriske karriere.

Men hva er nå katastrofepsykiatri? Et norsk begrep, må vi si, som omfatter diagnostikk og behandling av personer som har vært utsatt for ekstreme påkjenninger. Men å behandle katastrofepsykiatrien som et nytt fagområde er vel å ta for hardt i. Traume-psykiatrien er en viktig del av psykiatrien, men kan neppe kalles et nytt fagområde.

Gjennom de siste år er traume-psykiatrien blitt inkorporert i militærpsykiatrien og i den alminnelige psykiatri. I mange kommuner og bedrifter er det etablert krise-grupper. Psykiatrien gikk her i spissen. Arne Sund og medarbeidere har vært viktige med sin nøkterne holdning – blant annet ved ikke å sykliggjøre normale psykiske reaksjoner.

Man har innsett at ved å bringe kunnskap ut til alminnelige mennesker, vil mange i den kriserammedes nærmiljø kunne tre støttende til – uten at problemene blir definert som sykdom.

Sund beretter også om sin egen profesjonelle utvikling. Han har erfaring fra Milorg-tjeneste under krigen, som bataljonslege i Tysklandsbrigaden og som lege ved felt-sykehus under Koreakrigen. Han redegjør inngående om sentrale begreper og arbeidsmetoder innen feltet. Til slutt omtaler han psykiske aspekter ved brannskader og ulykker, spesielt Jotun-brannen i 1976 og *Alexander Kielland*-ulykken i Nordsjøen i 1980.

Forfatterens siktemål har vært å redegjøre for utviklingen etter krigen frem til 1984. For dagens lesere ville det ha vært interessant med en diskusjon av kontrover-